

Morten Ebbe Juul Nielsen

Armslængdeprincippetets umulighed

Armslængdeprincippet (politikere bør afstå fra detailstyring af kulturmidlerne) og den liberale doktrin om begrundelsesneutralitet (staten kan ikke legitimere handlinger ud fra overvejelser om det gode) er to velkendte ideer i politisk filosofi. En principiel begrundelse for armslængdeprincippet må findes i neutralitetsprincippet. Men armslængdeprincippet kan ikke indfri de krav, som man plausibelt må stille til en neutral kulturpolitik, selvom armslængdeprincippet er den eneste mulige model for en sådan politik. Dermed stilles den liberale neutralist over for følgende valg: enten at forkaste neutralitet (for så vidt det ønskes, at staten fører en aktivistisk kulturpolitik) eller at forkaste netop muligheden for, at staten fører en aktivistisk kulturpolitik. Men en liberal stat bør, i hvert fald under mindre gunstige omstændigheder, være parat til at føre aktivistisk kulturpolitik. Derfor må såvel armslængdeprincip og neutralitet på kulturområdet forkastes af en liberal stat.

Denne artikel ser kritisk på to ideer i politisk filosofi: doktrinen om begrundelsesneutralitet og armslængdeprincippet. Artiklens argument er først og fremmest, at armslængdeprincippet ikke tilbyder en adækvat løsningsmodel for en neutralistisk kulturpolitik, hvilket ellers er blevet hævdet af en fremtrædende liberal teoretiker som Ronald Dworkin støttet af Will Kymlicka.

Armslængdeprincippet i kulturpolitik¹ er et hævdundet princip, der har opbakning fra stort set hele det politiske spektrum i Danmark. Det er imidlertid uklart, hvad der skal forstås ved princippet (jf. Jeppesen, 2002: 83), og hvilke argumenter der ligger til grund for det. Ikke desto mindre giver det mening at tale om en stabil kerne i de forskellige fortolkninger af det: Princippet foreskriver, at der skal være en vis "afstand", en "armslængde", mellem det politiske system (eller politikere) og kulturlivet (eller kunstnere); en afstand forstået på den måde, at folkevalgte politikere ikke direkte dikterer indhold og form, men overlader den specifikke styring (dvs. den detaljerede fordeling af de midler, som politikerne har fundet det rigtigt at tildele kultur og kunst) til fagfolk, der i udgangspunktet ikke er politiske (valgte) personer.

En radikal måde at forfølge målet om at sikre kunsten og kulturen mod dikter fra statens eller politikernes hånd kunne være libertarianistisk: ved ikke at have en positiv kulturpolitik, ved ikke at fordele nogen midler til kulturlivet, undlader politikerne at blande sig. Bemærk, at dette ikke er armslængdeprincippet intention: Armslængdeprincippet forudsætter, at det er moralsk acceptabelt (måske endda påkrævet) at omfordele midler til kulturlivet. Armslængdeprincippet forudsætter, at en vis grad af interventionisme eller statslig aktivisme er tilladt, så længe den ikke er direkte dikteret af politikerne; staten må gerne støtte kulturlivet, men politikerne må ikke være *smagsdommere*.

I denne artikel ses armslængdeprincippet som en udløber af et mere grundlæggende princip, nemlig princippet om *liberal neutralitet* forstået som doktri-

nen om *begrundelsesneutralitet*. Dette neutralitetsprincip siger, at en stat kun er neutral (subsidiært: en statslig handling er kun neutral), hvis den ikke begrundes i forestillinger om det gode (liv).

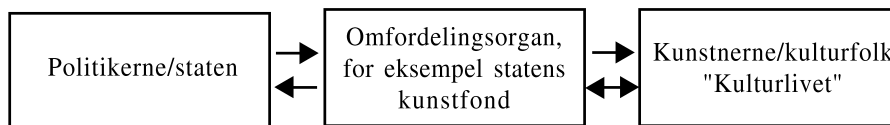
Efter en diskussion af armslængdeprincippet og af neutralitetsprincippet skal det vises, at armslængdeprincippet synes at være den eneste mulighed, hvis en neutralistisk stat ønsker at handle i den kulturpolitiske sfære, eller i det mindste, at det er en naturlig følge af denne kombination, og hvorfor en liberal stat skulle ønske at handle aktivt i den kulturelle sfære til at begynde med. Det skal dernæst vises, at armslængdeprincippet ikke lever op til de krav, neutralitetsprincippet stiller.

Neutralitet forstås ikke altid som et krav til legitimitet, der gælder på *alle* (teoretiske eller praktiske) niveauer. Implikationerne af en sådan, mindre krævende måde at tænke neutralitet på i forhold til den givne problemstilling overvejes, og det viser sig, at dette ikke redder kombinationen af neutralitet og armslængdeprincip.

Om armslængdeprincippet

I hverken den offentlige debat eller den akademiske litteratur er der meget konsensus om den præcise fortolkning af armslængdeprincippet (herefter: A). Hvad der går igen, er den i det ovenstående omtalte "afstand" mellem det politiske system (staten/politikerne) og kulturlivet (kunstnerne, kulturfolk og deres (ikke-politiske valgte) repræsentanter). A implicerer en struktur, hvor et omfordelingsorgan – et kunstråd, en fond eller lignende – udgør "armslængden" mellem politikerne og kunstnerne:

Figur 1

Hvor de fuldt optrukne pile markerer, hvorledes midlerne flyder, og hvor de stiplede pile markerer anden indflydelse, dvs. reelle afgørelser om, hvorledes midlerne skal bruges. Det er naturligvis et åbent spørgsmål, hvorvidt pilene faktisk "opfører sig" eller bør opføre sig som anført her. Det er relativt ukontroversielt at hævde, at strømmen af midler flyder som anført. Men pilene for anden indflydelse kan diskuteres.

Jeppesen definerer A således: "Armslængdeprincippet indebærer, at det er fagfolk med forstand på kunst, der uddeler den konkrete støtte. Det betyder, at det sker *uafhængigt* af den politiske magt" (2002: 11, min kursivering).

Samlet kan armslængdeprincippet defineres som følger:

1. Den politiske magt fastlægger de økonomiske og lovgivningsmæssige rammer.
2. Den politiske magt udpeger medlemmerne til de råd, der *selvstændigt* forvalter støtten.

3. Medlemmerne i rådene udpeges ud fra deres kendskab til området og sidder i en tidsbegrænset periode (Jeppesen, 2002: 84, kursivering i originalen).

Der er en potentiel konflikt i definitionen: På den ene side bestemmer staten den økonomiske og den ”lovgivningsmæssige” side af sagen, på den anden side fastholdes det, at medlemmerne af de fordelende råd *selvstændigt* administrerer midlerne. Men for så vidt lovgivningens rammer ikke defineres nærmere, kunne man ifølge definitionen have en situation, hvor staten i meget udstrakt grad gik ind og definerede god og dårlig kunst lovgivningsmæssigt, men samtidigt overlod den endelige fordeling til rådene inden for de snævre grænser, staten selv har defineret, hvilket næppe er i overensstemmelse med intentionerne i A. Man må derfor fortolke begrebet om *selvstændig* forvaltning således, at staten i videst mulig omfang afstår fra lovgivningsmæssigt at definere god og dårlig kultur, således at rådene har adækvat frie rammer at operere inden for.

Man kan finde flere forskellige rationaler bag A. *Kompetencerationalet* kan fremstilles således: I og med en given minister eller ministerium ikke nødvendigvis er blevet valgt på grund af specifikke (i det givne tilfælde kunstneriske eller kulturelle) kompetencer, sender ministeriet sagen i ekspertudvalg, hvor personer med de efterlyste kompetencer kan træffe afgørelser eller rådgive om de enkelte politikker. Dette er beslægtet med *effektivitetsrationalet*: Det vil være spild af ressourcer, hvis en kulturminister skulle bruge sine begrænsede midler til at detailstyre brugen af kulturmidler, hvorfor denne styring overlades til et andet organ. Effektivitetsrationalet kan også ses som en måde at udtrykke hensynet til, at midlerne bruges på en måde, der rent faktisk giver os den bedste kunst eller kultur. Jeppesen citerer, bifaldende, Hillman-Chartrand: ”The arm’s length principle as applied to arts funding has thus been reaffirmed in many countries as the most effective means to foster and promote the fine arts” (Hillman-Chartrand, 1989, gengivet i Jeppesen, 2002: 95).

Bemærk at disse rationaler er instrumentelle og ikke-absolutte: *Hvis* en given kulturminister/ministerium rent faktisk besidder stor kompetence osv., bortfalder eller mindskes kompetencerationalet; *hvis* (eller i den grad) det rent faktisk ikke er en ineffektiv udnyttelse af midlerne, at ministeren blander sig i detailstyringen af kulturstøtten, bortfalder eller mindskes effektivitetsrationalet.

Der gives da også mere principielle begrundelser: Således kan man tale om *ytringsfrihedsrationalet*: A er med til at sikre kunstneres og andres ytringsfrihed, i og med staten ikke direkte håndplukker denne eller hin kunstner eller kunstform til at modtage støtte og nægter andre muligheden. Jeppesen fremhæver, noget *ex nihilo*, dette som den fundamentale begrundelse for A: ”Den mest grundlæggende værdi i demokrati er ytringsfriheden. Det er denne værdi, som er ophav til princippet om armlængde” (Jeppesen, 2002: 94).

Men ytringsfrihedsrationalet kan næppe stå alene eller være grundlæggende. Hvorfor er frihed som sådan vigtig? Den normale (liberale) strategi her er at forbinde ytringsfriheden med en dybere ide om *autonomi*, og vi kan således tale om et *autonomirationale*: I og med staten ikke direkte dikterer, hvad der er værdigt eller uværdigt at støtte, overlades det i videst muligt omfang til borgerne

at tage beslutninger om forskellige former for kunst og kulturs relative værdi. Ved at staten i videst muligt omfang undlader at træffe beslutninger på borgernes vegne, respekteres borgernes autonomi:

[The respect for autonomy argument for neutrality] ... asserts that when governments promote particular conceptions of the good, they invert the proper relation between the person and his ends. To qualify as autonomous, a person must formulate, execute, and monitor his *own* life-plan. He must make his *own* decisions about what is valuable or best for him. But when the state promotes a conception of the good, it channels citizens in directions they have not (yet) chosen, and so preempts their autonomous choices (Sher, 1997: 15, kursivering i original).

Det er klart, at ytringsfriheds- og især autonomirationalitet, som de er skitseret her, kan præciseres yderligere. Imidlertid vil jeg lade dem stå som beskrevne og forlade mig på den intuitive appel, de i mine øjne har.

Det synes oplagt at se ytringsfriheds- og autonomirationalitet som læggende grund for en mere principiel og kraftfuld fortolkning af A: Principielt bør politikerne ikke blande sig i den specifikke fordeling af kunststøtte for at sikre ytringsfriheden og/eller for at respektere eller fremme borgernes autonomi.

Således kan følgende tages som et bud på en fortolkning af A som et egentligt *moralisk* princip, der er mere og andet end blot en pragmatisk/instrumentel tommelfingerregel, hvis vægt nemt opvejes af empiriske omstændigheder:

A: staten bør undlade at detailstyre fordelingen af støttemidler til den kulturelle sfære. Der bør være et formidlende og administrerende organ, uafhængigt af den egentlige politiske sfære, der tager sig af den specifikke fordeling af de midler, som politikerne har afsat til kulturen. *Grunden* for denne politik er at respektere eller fremme kulturens/kunstens, og dermed borgernes, autonomi (herunder deres ytringsfrihed).²

Neutralitetsprincippet

Der er spildt meget blæk på diskussioner af, hvad neutralitetsprincippet (herefter: N) præcist indebærer, hvorfor jeg vil springe nøjeregnende eksegese over og gå til en mere dogmatisk definition.³ N er en tese om statslig legitimitet og begrundelser, der siger, at *staten bør undlade at basere sine handlinger (domme, love, institutioner etc.) på argumenter, der involverer begreber om det gode (liv)*. I en anden, lidt stærkere formulering: N: Det er en nødvendig betingelse for legitimiteten af en stats handlinger, at disse handlinger er begrundede i argumenter, der ikke involverer begreber om det gode (liv).⁴

Hvad staten har at arbejde med, er udelukkende argumenter, der baserer sig på begreber om *retfærdighed*.⁵ Et illustrativt eksempel: Den neutrale stat kan ikke forbyde mord ud fra en forestilling om, at det gode liv ikke inkluderer mord; men den kan forbyde mord ud fra forestillinger om, hvilke rettigheder der retfærdigvis tilfalder borgere (jf. Mulhall og Swift, 1992: 30).

N kan fortolkes på mangfoldige måder. Der er to vigtige dimensioner i fortolkningerne: For det første må der skelnes mellem *politisk* og *teore-*

tisk neutralitet; for det andet må der skelnes mellem *principiel* og *begrænset* N.

Alle tilhængere af N forfægter en eller anden form for *politisk* neutralitet: Med dette forstås, at den politiske praksis (eller i hvert fald udvalgte dele af den) skal være neutral. I min klassificering er det en tilstrækkelig betingelse for, at en given politisk teori kan kaldes ”neutralistisk”, at den forfægter politisk neutralitet. Nogle neutralister går videre end det: De siger, at selve det *teoretiske forsvar* for N skal være neutralt, dvs. undgå at begrunde i ideer, der er relaterede til det gode (liv).⁶ Dette betyder naturligvis ikke, at disse stærke, teoretiske neutralister mener, at N skal være *moralsk* neutral, men blot at forsvaret for N skal foregå på en måde, der selv er neutral i forhold til forskellige begreber om det gode.

Neutralister er endvidere indbyrdes uenige om, hvorvidt den politiske neutralitet bør gælde *hele* den politiske arena (*principiel* neutralitet), dvs. at *alle* politiske handlinger bør være begrundelsesmæssigt neutrale, eller om den kun gælder for udvalgte dele (typisk de mest fundamentale afgørelser vedrørende fordelingspolitiske grundprincipper, borgerrettigheder etc.), således at de forfægter en form for *begrænset* neutralitet.

Uanset hvilken præcis fortolkning af N, der fremlægges, gælder det, at hvis neutralitetsprincippet skal være interessant, må det tilskrive noget andet og mere end et vagt *desideratum*, der kan tilsidesættes, hvornår man end ønsker det. Hvis N skal være interessant, må det med andre ord være en *tilsidesættelsesregel*⁷; en regel der tilsidesætter alle andre hensyn. Skellet mellem non-neutralister og neutralister går ikke på, hvorvidt det ikke i nogle tilfælde kan være sundt, politisk såvel som moralsk, at være neutral i den forstand, N hævder, vi bør være det. Således kan der være tungtvejende instrumentelle grunde til at afstå fra at føre perfektionistiske⁸ politikker ud i livet, for eksempel hvis det er for kontroversielt i et givet samfund (se Raz, 1986: 429). Det, der adskiller neutralister og perfektionister, er spørgsmålet om, hvorvidt det *generelt* er illegitimt at begrunde politikker ud fra overvejelser om det gode. Neutralister må altså hævde noget andet og mere, end at det blot nu og da og rent kontingent er illegitimt at begrunde politikker ud fra overvejelser om det gode.

På den anden side er det ikke plausibelt at skyde neutralister en for stærk tese om N i skoene; der er derfor heller intet i det følgende, der hviler på, at neutralister *må* være teoretiske neutralister, *eller* at de *må* hævde, at neutralitet gælder *hele* den politiske sfære. Men for at give mening i den aktuelle kontekst må N ses som gældende for *kulturpolitikken*.

Fra neutralitetsprincippet til armlængdeprincippet

Jeg påstår, at A følger af N, i hvert fald for så vidt en given neutralist ønsker at kulturpolitikken skal efterleve N, og at neutralisten ønsker at staten skal kunne støtte kulturlivet.⁹ Kernen i N er altså, at begreber om det gode (liv) ikke må være en del af begrundelserne for statslige handlinger (i det mindste inden for et givent felt). Neutralisten (der ønsker, at staten skal kunne støtte kunst og kultur) må altså finde en model, der synes at være selvmodsigende fra begyndelsen: en neutral måde at optræde aktivt på i et essentielt ikke-neutralt område som kultur-

livet. Hvordan kan den neutralistiske stat overhovedet begynde at *tale* om den kulturelle sfære uden at *identificere* noget som værende kultur? Hvordan kan den vælge noget til, noget andet fra, uden at begrunde dette i ideer, der stemmer overens med nogle borgeres ideer om det gode liv frem for andres og dermed behandle borgerne som ulige og overtræde neutralitetsprincippet?¹⁰ Her er det oplagt at sætte ind med A, for her er det jo ikke staten, der tager beslutninger om, hvordan midler skal fordeles, hvorfor staten undgår at tage stilling til vanskelige spørgsmål, der involverer forestillinger om det gode. Men først må et andet spørgsmål besvares:

Hvorfor skulle en neutralist ønske, at staten skulle støtte den kulturelle sfære? En liberal orden må have en liberal kultur og være støttet af liberale individer. Dette vil blandt andet sige, at det kulturelle liv ikke er i modsætning til visse, svært definerbare liberale grundintuitioner – at kulturen udviser en vis pluralisme og mangfoldighed, at der er slagkraftige alternativer til ensidigt religiøse eller traditionalistiske kulturformer osv. – og at individerne i hvert fald overvejende beredvilligt bakker op omkring en liberal politisk orden. I fraværet af ekstremt heldige omstændigheder, hvor borgernes frie valg af sig selv varetager såvel rammerne for, samt produkterne af, en liberal kultur – i sin essens: producerer borgere, der er i stand til at, og faktisk bakker op om, en liberal politisk orden – må en liberal stat være parat til at træde ind og sikre de omstændigheder og forudsætninger, der er for dens egen eksistens.

Liberal frihed (og rettigheder og lighed og så videre) er ikke noget, der kommer dumpende ned fra himlen – det er et menneskeskabt værk, der blandt andet er afhængig af specifikke kulturelle forudsætninger:

Despite centuries of communitarian insistence on the historically fragile and contingent nature of our culture, and the need to consider the conditions under which a free culture can arise and sustain itself, liberals still tend to take the existence of a tolerant and diverse culture for granted, as something which naturally arises and sustains itself, the ongoing existence of which is therefore simply assumed in a theory of justice (Kymlicka, 1989b: 899; cf. Dworkin, 1986: 225).

Lad os forudsætte, at en neutralistisk teoretiker kommer til følgende konklusion: Givet at den generelle kulturelle sfære faktisk ”leverer varen” – en liberal kultur – gør vi selvfølgelig intet; det ville være aktivisme for aktivismens egen skyld. Men givet at den generelle kulturelle sfære *ikke* uproblematisk leverer varen, må der handles. Hermed er vi tilbage til den oprindelige udfordring for neutralisten, for hvordan kan N forenes med aktivisme i det kulturelle felt?

Dworkin har udformet et indflydelsesrigt neutralistisk svar på denne udfordring (for det følgende, se Dworkin, 1985b). Der hersker ingen tvivl om, at Dworkin advokerer for begrundelsesneutralitet, i hvert fald for så vidt angår politisk praksis. Dworkin adskiller sig fra teoretiske neutralister som Ackerman og Larmore, i og med han baserer sin neutralisme på en omfattende teori om det gode, hans såkaldte *challenge model* (se Dworkin, 1995). Men hans pointe er, at denne non-neutralitet i basis for teorien faktisk giver sig udslag i neutral poli-

tisk praksis. Dworkin stræber efter at indfri to former for neutralitet, nemlig *neutrality of appeal* og *neutrality as tolerance in operation* (se Dworkin, 1995: 297ff.).

I kort begreb opnås *neutrality of appeal*, når den politiske teori og orden kan accepteres af en meget bred vifte af personer med meget forskellige specifikke ideer om det gode liv. Dworkin kalder også dette for *ecumenical neutrality*. Begrebet minder strukturelt om Rawls' ide om *overlapping consensus*. *Neutrality of tolerance in operation* kan udlægges som Dworkins specielle version af politisk neutralitet, hvor vægten lægges på anti-paternalisme. Staten må nemlig ifølge dette princip under ingen omstændigheder straffe eller diskriminere personer i kraft af deres etiske overbevisninger.

Dworkins tanker om neutralitet, og specielt i forbindelse med forholdet mellem neutralitet og kulturpolitik, finder en stærk forsvarende i Will Kymlicka (Kymlicka, 1989a: 76ff., 95f., 96 n2).

Dworkin ønsker at undgå to faldgruber (som han ser dem), der er standardmodeller, når vi diskuterer offentlig støtte til kunsten og kulturen, den *økonomiske* og den *højtravende* model:

Den økonomiske model

Den økonomiske model bygger på den antagelse, at markedet normalt er et tilstrækkeligt instrument til at vurdere præferencer, men at markedet ikke altid rammer rigtigt med hensyn til kultur og kunst.

Problemerne med en "ren" markedstænkning af den kulturelle sfære er velkendte (om end kontroversielle) (se Dworkin, 1985b: 221ff.) og skal ikke gennemgås her. Dog er det værd at repetere en relevant variant af det klassiske *freerider*-problem vedrørende *public goods*: Kulturelle goder opfører sig ikke som de *consumer goods*, som en klassisk markedsmæssig model former dem over, men snarere som *public goods*, der her defineres som "goder, hvis produktion det ikke effektivt kan overlades til markedet at varetage, da det er umuligt (eller meget vanskeligt eller dyrt) at ekskludere dem, der ikke betaler [for et givent offentligt gode], fra at nyde godt af dette gode, og således er de *freeridere*" (Dworkin, 1985b: 223, min oversættelse) Et godt eksempel er militær beskyttelse: Hvis mine naboer køber denne beskyttelse (ved at betale deres skat), vil deres forsvar også være mit forsvar, hvorfor jeg mangler incitament til selv at betale for denne beskyttelse (ved at snyde i skat).

Men er "varerne" i den kulturelle sfære *public goods*? Dworkin mener, at denne måde at se den kulturelle sfære på er appellerende, da det er kendetegnende for den kulturelle sfære, at den udgør et generelt og alment bidrag til – en bonus for – fællesskabet. Ja, mere end det:

The sense I report – that art and culture have intrinsic benefits for the public as a whole – rests on an assumption that is familiar and sound: that culture is a seamless web, that high culture and popular culture are not distinct but influence one another reciprocally. By general culture ... I mean, in short, the general intellectual environment in which we all live (Dworkin, 1985b: 225).

Umiddelbart synes den økonomiske model uforenelig med aktiv støtte til den kulturelle sfære; men dispenseres der for den antagelse, at elementerne i den kulturelle sfære ("varerne") opfører sig som almindelige forbrugsgoder, og ser vi dem derimod som *public goods*, synes økonomisk støtte alligevel at være forenelig med den økonomiske model, da vi alle nyder godt af denne støtte.

Men denne kompatibilitet er langtfra gnidningsfri: Dels er det ikke givet, at den generation af bidragsydere, der er på et givent tidspunkt, er dem, der faktisk nyder godt af støtten. Dels er det næsten umuligt at beregne, hvilket niveau af "kultur" en given sum penge vil bringe os – i modsætning til beregninger om, hvilket niveau af militær beskyttelse en given sum kan give. Endvidere kan vi med en vis ret sige, at alle ønsker eller bør ønske et vist niveau af rent vand, militær beskyttelse osv., men det er langt mere kontroversielt, hvilket niveau af kulturelle aktiviteter og muligheder folk ønsker. Beslægtet hermed er det fundamentale problem, at det er næsten umuligt at sige noget konkret om, hvilken slags kultur folk ønsker, om ikke andet så fordi ændringer af den kulturelle matrix, inden for hvilken vi foretager den slags vurderinger, i sig selv ændrer de vurderinger, vi foretager. Af blandt andet disse grunde forkaster Dworkin den økonomiske model som en plausibel ramme for en liberal kulturpolitik.

Den højtravende model

Det klassiske alternativ til den økonomiske model er den "højtravende" (*the lofty approach*). Her tages der ikke udgangspunkt i, hvad folk ønsker, men snarere i, hvad folk *burde* ønske sig af og i den kulturelle sfære: Hvilken kultur får faktisk folk til at blomstre og leve et godt liv, hvilken kultur er faktisk støtteværdig uanset folks præferencer? Disse spørgsmål står i fokus for den højtravende model. Dette er et ligefremt perfektionistisk princip: Staten bør stille en rig, mangfoldig og højt kvalificeret kulturel baggrund til rådighed for sine borgere.

Det er indlysende, at den højtravende model er forenelig med statslig støtte til kulturen; imidlertid er den ikke forenelig med N, for denne forbyder begrundelser i overvejelser om det gode liv osv., hvilket Dworkin er opmærksom på:

... the lofty approach seems haughtily paternalistic. Orthodox liberalism holds that no government should rely, to justify its use of public funds, on the assumption that some ways of leading one's life are more worthy than others, that it is more worthwhile to look at Titian on the wall than watch a football game on television (Dworkin, 1985b: 222).

Endvidere kan vi forvente, at de borgere, der får mest ud af kulturstøtte, er de borgere, der allerede er bedst stillede. Den højtravende model er altså, alt andet lige, også i modstrid med Dworkins (*et al.s*) egalitaristiske intuitioner. Derfor må Dworkin også forkaste den højtravende model.

Armslængdeprincippet som løsningsmode

For at opsummere: Neutralister, der ønsker at staten skal eller kan være aktiv i at støtte den kulturelle sfære, kan ikke forlade sig på nogen af de klassiske model-

ler for statslig aktivisme. Den økonomiske model har intrinsiske problemer, primært vedrørende beregningen af størrelsen og formen for støtte, mens den højtravende model direkte er i modstrid med N.

Som alternativ til de to modeller foreslår Dworkin den såkaldte *structural approach*, der i sin essens svarer til eller er modelleret over armslængdeprincippet. Dworkin foreslår, at vi skal identificere

... the *structural* aspects of our general culture as themselves worthy of attention. We should try to define a rich cultural structure, one that multiplies *distinct opportunities* or *opportunities of value*, and count ourselves trustees for protecting the richness of our culture for those who will live their lives in it after us. We can ... insist – *how can we deny this* – that it is *better for people* to have complexity and depth in the forms of life open to them ... (Jvf. Dworkin, 1985b: 229).

Kernen i dette projekt er, at vi skal koncentrere os om strukturen og mangfoldigheden af den kulturelle sfære frem for om 1) borgernes aktuelle præferencer (som den økonomiske model foreslår) eller om 2) specifikke, indholdsbestemte projekter (som den højtravende model foreslår). Med en frase: (Politisk set) skal vi koncentrere os om *form og rammer*, ikke om *indhold* (Jvf. Dworkin, 1985b: 229).

Hvordan skal støtten så rent praktisk/politisk administreres; eller mere præcist, hvordan skal den administreres på en måde, der ikke overtræder N? Grundlæggende er Dworkins svar, at *evalueringen* af den kulturelle sfære – hvem og hvad skal tælle med, hvem og hvad skal støttes etc. – skal foregå i *civilsamfundet*; dvs. uden for statens magtapparat og direkte kontrol: "... the *evaluation* of these options occurs in *civil society*, outside the coercive apparatus of the state" (Kymlicka, 1989b: 895, min kursivering. Se også Kymlicka, 1989b: 894f. *et circa*; Mason, 1990: 444 n25). Igen: Staten kan være medbestemmende om *rammerne* – specifikt hvor meget der skal bruges på støtte til den kulturelle sfære – men ikke det specifikke *indhold*: da selve fordelingen ("evalueringen") foregår uden for statens kontrol. Hermed undgår staten at kompromittere N, da det ikke er staten, der evaluerer kulturen eller detailstyrer, hvorledes støtten skal fordeles.

Dette synes at være A udtrykt gennem neutralitetsideens optik. Der er en bestemt afstand mellem politikerne eller staten, et evaluerende organ i civilsamfundet, og så selve den kulturelle sfære, kunstnerne og kulturfolkene. Gennem A synes neutralisterne at have en løsning på deres problem: Det kan altså lade sig gøre for en neutralistisk stat at være aktivistisk med hensyn til kulturpolitikken.

Dette forekommer også at være den *eneste* mulighed for en neutralistisk stat, hvis den ønsker at være aktiv i kulturpolitikken: at fraskrive sig muligheden for en detailstyring af fordelingen af midler (og dermed undgå at tage stilling til spørgsmål, der involverer det gode) og overlade det til en ikke-statslig instans at foretage disse nødvendige evalueringer og beslutninger, men på den anden side støtte kultur osv. ved at afsætte midler til den.¹¹

Ydermere synes A at have fået en dybere begrundelse gennem N: Vi bør opretholde A, fordi staten ikke bør begrunde sine handlinger i overvejelser om det gode (liv).

Hvorfor armslængdeprincippet ikke tilfredsstiller neutralitetsprincippet

Men første indtryk til trods så kan A ikke leve op til kravene i N. Kernepunktet er som følger¹²: Hvis en neutralistisk stat vil give kulturstøtte, må vi gå ud fra, at det er for at støtte *kultur* og ikke alt muligt andet; og videre, at det er for at støtte den baggrundskultur, der i en eller anden forstand er kompatibel med en neutralistisk stat.

Men så kan staten ikke plausibelt undgå på et eller andet tidspunkt at tage stilling til, *hvem* der skal tælle enten som *trustees* (hvem sidder i det administrerende organ, der uddeler støtten?), eller hvem eller hvad der skal have støtten (og hermed fatalt kompromittere ideen i såvel A som N).

Vi må først spørge: Hvem skal administrere de midler, der er til fordeling. Hvis staten selv udvælger specifikke personer eller institutioner direkte, hvordan kan den så undgå at bruge non-neutrale afgørelser i begrundelsen for det eller de specifikke valg? Dette er klart i modstrid med N. Det må være i modstrid med N, at en statsligt udpeget embedsmand, udpeget for eksempel af kulturministeren, foretager de non-neutrale valg i den kulturelle sfære, som staten ellers skulle undgå – dette vil være statslig non-neutralisme *by proxy*. Man kunne argumentere for, at staten kunne ”vælge” institutioner eller personer ved en tilfældig lodtrækningsprocedure, således at staten ikke direkte begrundede udvælgelsen ud fra overvejelser om det gode. Men hvis ideen med at føre liberal kulturpolitik er at sikre en bestemt (om end bred og pluralistisk) liberal kultur, er en sådan tilfældighedsprocedure ikke ligefrem forenelig med ansvarlig statsførelse. Endvidere ville en tilfældig procedure kunne føre til, at der *rent faktisk* bliver ført non-neutral kulturpolitik, og hvis ideen er, at kulturpolitikken i en eller anden forstand skal være neutral, harmonerer dette heller ikke med forslaget under betragtning. Man kunne så forestille sig, at staten simpelthen valgte allerede fremtrædende institutioner eller kunstnere/kulturfolk, og at den dermed ikke ”selv” tog stilling til begreber om det gode.¹³ Men hvordan skal staten udpege ”fremtrædende” institutioner osv., uden at det, der begrunder denne fremtrædende status, er en række overvejelser om det gode? En gruppe af borgere vil mene, at fremtrædende institutioner i kulturpolitikken er popstjerner og studieværter på talkshows; andre vil pege på avantgarde- og performancekunstnere; andre på mere konservative institutioner som statsballetten og lignende. Der gives ikke et fastlagt, neutralt bud på, hvad der er fremtrædende kulturelle institutioner (eller specielt kompetente personer) i kulturlivet.

Alternativt kan staten 1) give midler (direkte eller indirekte) til *hele* den kulturelle sfære og dermed undgå at tage stilling til kvaliteten og værdigheden af enkelte projekter, eller 2) bruge en valgprocedure, hvor (a) dele af borgerne eller (b) alle borgere bestemmer, hvem der skal være *trustees*, eller simpelthen direkte hvem eller hvad der skal støttes.

1) Staten giver midler til hele den kulturelle sfære: I dette første scenarium opstår de følgende problemer: For det første undgår staten ikke at tage stilling til, *hvad* (eller *hvem*) der egentlig tæller som en del af den kulturelle sfære: Det er indlysende, at for eksempel billedkunst er en del af vores kulturelle liv, men er alle billedudtryk billedkunst? Det er oplagt, at en institution som den kongelige

ballet er en del af den kulturelle sfære, men hvorfor ikke også striptease på Wonder Bar? I sin essens rammes forslaget af *scope*-problemet: Staten kommer til at tage stilling til kontroversielle spørgsmål om, hvilket *scope* den kulturelle sfære skal have, og dette er uforeneligt med N.¹⁴

For det andet forekommer en egentlig lige fordeling af midler til hver enkelt aktivitet, institution eller kunstner i den kulturelle sfære absurd og umulig: absurd, fordi forskellige aktiviteter vil have forskellige omkostninger; umulig, fordi det at bedømme to forskellige aktiviteter som værende adskilte eller som de samme "elementer", der skal støttes (for eksempel en kunstmalers virke og den institution, maleren udstiller i), synes at være praktisk uladsgørligt.

For det tredje er der følgende (ganske vist kontingente, men med al sandsynlighed ofte relevante) problem med dette forslag: Ideen med statslig støtte til den kulturelle sfære forudsætter, at der faktisk er brug for denne støtte. Medmindre vi forudsætter, at *alle* dele af kulturlivet mistrives i lige høj grad, vil en lige fordeling af støtte til alle dele af kulturlivet nødvendigvis komme til at ramme skævt og dårligt. Et eksempel: Lad os sige, at det går glimrende (kvalitetsmæssigt såvel som økonomisk) for filmindustrien, mens musikken skranter alvorligt. Filmindustrien har *meget* mere, end hvad der gør det plausibelt at tale om en krise eller en faretruende situation, mens musikindustrien har brug for en *voldsom* kapitalindsprøjtning for at komme ud af moradset. Hvad skal vi nu forstå ved en "lige" fordeling af midlerne til den kulturelle sfære: at begge dele får lige meget (således at filmindustrien måske får en lille ekstra luns til det gode bord, og musikindustrien måske får meget mindre, end hvad der egentlig er brug for?). Eller skal der tages hensyn til, hvor godt det går forskellige dele af kulturlivet, således at musikindustrien i det nævnte eksempel skal have en større del af kagen osv.? I så tilfælde kommer staten til at definere afgrænsninger mellem de forskellige dele af kulturlivet samt at komme med definitioner på, hvornår det går godt eller skidt for en sektor i den kulturelle sfære, hvilket potentielt involverer overtrædelse af N.

2) Staten iværksætter en valgprocedure, hvor borgerne skal tage stilling til den specifikke fordeling, eller hvem der skal være *trustees*: Her er der som nævnt to muligheder, nemlig a) at staten beder dele af borgerne om at finde ud af/stemme om, hvem det er der skal sidde i det administrerende organ, eller b) beder *alle* borgerne om osv.

Lad os se på a) først: Problemet er, at et oprindeligt problem opstår på ny; nemlig, at staten skal tage stilling til, hvem der sidder i organet – eller rettere: staten skal bestemme, hvem der skal bestemme, hvem der sidder i organet – og ud fra hvilke kriterier, blot med et ekstra led skubbet ind. Godt nok kan man sige, at staten fjerner sig endnu længere fra kvalitative bedømmelser af enkelte kulturelle aktiviteter osv. og dermed får en meget lang armslængde mellem sig selv og de specifikke afgørelser, men principielt gentages det første problem. Bortset fra det meget bureaukratiske i denne model er der endvidere et andet problem her: Staten betaler en meget høj pris for den afstand, den lægger til afgørelserne. *Ex hypothesis* er den neutrale stats formål med støtten til den kulturelle sfære i hvert fald blandt andet at sikre den nødvendige baggrundskultur for en (liberal)

neutralistisk orden, men hvordan vil den – med den store afstand til de faktiske afgørelser – sikre sig, at støtten rent faktisk bliver brugt til disse formål og ikke til alle mulige andre?¹⁵

Den anden mulighed under 2), b), er at give *alle* borgere mulighed for at bestemme, hvem der skal sidde i det administrerende organ. Men dette synes at være en noget bagvendt ide, for borgerne har jo allerede ved deres demokratiske stemme afgivet mandat til politikerne om, hvilken politik de ønsker ført på kulturområdet. De borgere, der har afgivet stemmer og dermed mandat til politikerne, kommer altså til at gøre arbejdet for politikerne, men hvorfor denne dansen om den varme grød? Der er naturligvis også den mulighed, at borgerne ved direkte stemmeafgivelse kan vælge medlemmerne til det administrerende organ, men jeg kan ikke se, hvorledes dette væsentligt afviger fra den allerede foreslåede ide. Under alle omstændigheder er forslaget problematisk fra et neutralistisk synspunkt: Ideen er i udgangspunktet, at staten skal støtte kultur. Beder den alle borgere om at tage del i beslutningerne om, hvordan kulturstøtten skal fordeles, stilles den neutralistiske stat i et dilemma: Enten opererer den med en allerede defineret ide om, hvad der er støtteværdigt (hermed tilbage til *scope*-problemet osv.), eller også undlader den helt at tage stilling til, hvorledes borgerne fordeles disse midler, og dermed risikerer den dels, at midlerne bliver brugt til ting, der modarbejder en liberal kultur (og dermed forsvinder grundlaget for det rationale for liberal kulturpolitik, der skitseredes i det ovenstående), dels at midlerne simpelthen ikke bliver brugt i, hvad man plausibelt kan kalde den kulturelle sfære.

For at opsummere: Den neutralistiske stat må enten begrunde sine handlinger i begreber om det gode, eller, for at undgå dette, helt undlade at tage stilling til brugen af de midler, der er afsat til kulturstøtte. I det første alternativ undermineres N. I det andet opgiver staten muligheden for at sikre sig, at midlerne rent faktisk bliver brugt på den intenderede måde: til at beskytte og fremme den nødvendige ramme om en liberal kultur.

Det ser med andre ord ud til, at en neutralistisk stat ikke kan bruge A som et princip for at føre en plausibel kulturpolitik. Hvis A i en eller anden form er den eneste måde at føre kulturpolitik på under N, men A viser sig at være uforenelig med N, må den neutralistiske stat altså opgive at føre en neutralistisk kulturpolitik eller opgive at føre en aktivistisk kulturpolitik som sådan og falde tilbage til en libertarianistisk model, der sætter lid til, at markedet leverer varen.¹⁶

Begrænset eller ikke-absolut neutralitet: pragmatiske udlægninger af armlængdeprincippet

Tankegangen i det ovenstående inviterer til tre indvendinger. For det første at N ikke i den mest fremherskende neutralistiske forståelse – Rawls' – er ment som et krav til hele den politiske sfære, men kun til visse fundamentale politiske områder. For det andet at det ovenstående ikke viser, at A ikke er den *bedste* måde at indfri intentionerne i N på; hvor det er vist, at A ikke *fuldkomment* kan leve op til N, er det ikke givet, at N skal ses som et absolut krav til politikker, men snarere som et mål, vi i så høj grad som mulig bør stræbe efter at opnå, uanset at vi ikke når målet fuldstændigt. For det tredje at neutralitet ikke skal forstås som

neutralitet mellem alle begreber om det gode, men kun som neutralitet mellem *reasonable* begreber om det gode.

Begrænset neutralitet

Den første indvending falder i og for sig uden for denne artikels rammer. Det er givet, at hvis man ikke forfægter neutralitet på det kulturpolitiske område, så vil man heller ikke geråde ud i samtlige de vanskeligheder, der er analyseret her.

Det spørgsmål, man bør stille til en sådan begrænset neutralist, er, hvorfor der er en sådan asymmetri i anvendelsen af N.¹⁷ Hvis N er et princip, der skal sikre respekten for borgerens autonomi, eller lighed, eller sikre mod, at der tages beslutninger på et epistemologisk usikkert grundlag, forekommer det underligt, at netop kulturpolitikken unddrages kravet om neutralitet. En ulige fordeling af støtte til nogen former for kultur i forhold til andre synes netop, i det mindste *prima facie*, at være på tværs af neutralisternes generelle ideer om kravet om respekt for den enkeltes autonomi, for lighed som ”lighed mellem forskellige begreber om det gode”, og at være en politik, der hviler på et (for neutralister) usikkert epistemologisk grundlag. Det vil imidlertid føre for vidt at tage denne diskussion op i detaljer her.

Neutralitet som mål, ikke nødvendig betingelse

Den anden indvending siger, at det er en misforståelse altid at se N som et absolut *krav til legitimitet*; snarere er neutralitet et *ideal*, vi kan stræbe efter. På samme vis kan den ide om en arms længde mellem det politiske og det beslutningstagende niveau, der udtrykkes i A, ses som et ideal, der muligvis ikke kan indfries fuldstændigt, men som vi alligevel bør efterstræbe. Således er det beklageligt, at kulturpolitikken ikke kan være fuldstændig neutral, heller ikke under A, men A er det princip, der bedst indfrier idealet om neutralitet.

En sådan alternativ formulering af N har ikke, så vidt jeg ved, haft nogen fortalere blandt de mere fremtrædende neutralister¹⁸ eller andre. Formuleringen rejser flere interessante spørgsmål og temaer, hvoraf jeg kun vil ridse to op. Først må vi spørge, hvorledes en kulturpolitik ført på sådanne præmisser vil være distinkt forskellig fra alle mulige andre. Selvfølgelig vil en pragmatisk-neutralistisk politik under A adskille sig fra en radikal konservativ eller kommunitaristisk model, der fra starten siger, at en særlig national egenart skal fremmes. Men den vil ikke nødvendigvis være væsensforskellig fra en ikke-neutralistisk liberal kulturpolitik. Liberale ville kunne blive enige om A som en faktor i kulturpolitik, der bruges som en sikring mod politisk inkompetence eller diktatur. Hvis det distinkte ved neutralistisk politik er legitimitetskravet – kun en neutral politik er legitim – synes en sådan pragmatisk justering af det neutralistiske program at udvande principperne.

For det andet er det et spørgsmål, hvorvidt en åbning af de ”neutrale sluser” for ikke-neutrale begrundelsesformer vil lade nogle særlige neutralistiske kendetegn blive stående tilbage. Det er selvfølgelig et spørgsmål, der bedst kan besvares på baggrund af en nøje overvejet og velformuleret udlægning af denne version af neutralisme – en formulering, der ikke er til rådighed. Men hvis pragma-

tiske neutralister tillader, at politikere definerer, hvad der er støtteværdig kultur; hvem der skal have støtte; hvem der skal bestemme, hvem der skal have støtte osv. på baggrund af overvejelser om det gode liv, vil det være stadigt sværere at se en neutralistisk rest i kulturpolitikken.

Neutralitet mellem reasonable begreber om det gode

Den tredje indvending følger en bestemt læsning af Rawls' ide om neutralitet, der betoner, at neutralitet ikke er neutralitet mellem *alle* begreber om det gode, men udelukkende er neutralitet mellem alle *reasonable* begreber om det gode. Det vil føre for vidt at komme med en udtømmende analyse af, hvad Rawls (til forskellige tider) har ment med *reasonable*, men vi kan tage følgende elementer som definerende for begrebet: *Reasonable* personer (eller doktriner) er sådanne, som (kun) foreslår politiske principper og begrundelser, der er gensidigt og frit acceptable for alle involverede, og som selv vil acceptere disse principper og begrundelser, givet andre også gør det: "Those norms they view as reasonable for everyone to accept and therefore as justifiable to them ..." (Rawls, 1993: 49). Begrebet karakteriseres, noget cirkulært, også som en "moral sensibility" indbygget i "the desire to engage in fair cooperation ... on terms that others as equals might reasonably [sic] be expected to endorse" (Rawls, 1993: 51, se også 51ff., 139ff.).

Problemet med begrebet om *the reasonable* turde være indlysende, nemlig, hvorledes kommer vi frem til en neutral og non-cirkulær definition af det? Den stærkt troende kristne fundamentalist vil have andre ideer om, hvad der er gensidigt acceptabelt for alle, end den ateistiske, romantiske liberale, der vil have andre ideer end den republikanske kommunitarist osv.

Her er det værd at bemærke, at N så at sige ligger indbygget i begrebet om *the reasonable*: "We recognize that our own doctrine has, and can have, for people generally, no special claim on them beyond their own view of its merits" (Rawls, 1993: 60). Dette blokerer umiddelbart for den indvending, der lige blev rejst. Men problemet er, at Rawls *et al.* ikke giver nogen særlige selvstændige grunde for, at alle *reasonable* personer accepterer, eller bør acceptere, denne restriktion – den er givet ved *fiat*, og under alle omstændigheder forklares det aldrig, i hvilken forstand restriktionen er "neutral" over for personer, der har en anden opfattelse af målene og rammerne for det politiske – perfektionister, republikanere osv. – end neutralistiske liberale. Som Dworkin indrømmer, gives der ikke noget enkelt, neutralistisk svar på spørgsmålet om, hvad målet for en politisk orden er: "... reasonable and moral men will disagree" vedrørende dette spørgsmål (Dworkin, 1985a: 203).

Med andre ord: Ligger det i definitionen af *reasonable*, at man accepterer N, forekommer hele manøvren ekstremt cirkulær og dogmatisk. Andre opfattelser af legitimitet eller af det politiskes formål ekskluderes pr. definition.

Tilføjelsen, at neutralitet ikke gælder alle begreber om det gode, men kun *reasonable* begreber om det gode eller mellem *reasonable* personers doktriner, gør således hverken fra eller til.

Konklusion: en alternativ rolle til armslængdeprincippet

Vi har set en række problemer med A; problemer, der nok er større givet et neutralistisk udgangspunkt end for andre, men som immervæk giver anledning til en vis bekymring på princippet vegne. A kan sagtens gå i spænd med en ikke-neutralistisk kulturpolitik, men undergraves under alle omstændigheder og virker mere som en pragmatisk hensigtserklæring end et princip med egentlig selvstændig politisk og moralsk virke og kraft. Måske fordi der er noget underligt på spil, rent demokratisk, i A. Vi har folkevalgte politikere, der skal varetage vores interesser, og som vi giver mandat til at varetage vores interesser, men politikerne skal under A fravælge dette ansvar.

Det betyder ikke, at en række af de udmærkede pragmatiske såvel som principielle intentioner, der ligger bag A – sikring mod politisk diktat og af kunstnerisk ytringsfrihed, sikring mod politisk inkompetence, mere effektiv udnyttelse af politiske ressourcer, sikring af stabilitet i kulturpolitikken – ikke skal udmøntes på den ene eller anden måde. Men armslængdeprincippet kan højst være en regulerende faktor, aldrig et egentligt selvstændigt politisk-moralsk princip, som det *prima facie* er forkert at gå imod.

Noter

1. Armslængdeprincippet kan appliceres på andre områder end det kulturpolitiske. Således kunne man forestille sig princippet brugt i for eksempel sundheds- eller undervisningspolitisk regi.
2. Er der i denne formulering af A en ubetimelig sammenblanding af to forskellige betydninger af eller referencer for autonomi, nemlig dels ”kunstens eller kulturens autonomi” og ”borgernes autonomi”, eller en form for gruppe- og en form for individuel autonomi? Det mener jeg ikke: Selvom det i en vis forstand er legitimt at tale om for eksempel ”kunstens autonomi”, er der ingen form for autonomi, der ikke til syvende og sidst kan forstås som individuel autonomi. Kunst og kultur produceres og bæres af individer. Når jeg taler om ”kunstens/kulturens autonomi”, er det i sidste instans ikke andet end et udtryk for, at individer med autonomi i fællesskab (re-)producerer og bærer bestemte kunst- og kulturformer relativt uafhængigt fra staten. Jeg skylder en anonym referee på *Politica* tak for at gøre opmærksom på problemstillingen.
3. Fremtrædende neutralister er Rawls (1971, 1993); Dworkin (1985a, 1995); Larmore (1987, 1990); Ackerman (1980). Se også Sher (1997); Macedo (1990: 288); Holmes (1988: 20); Wall (1998: 29); Nielsen (2003: 38f.).
4. ”Handler” skal forstås bredt: En lov kan ikke begrundes, en praksis ikke opretholdes, en institution ikke grundlægges ud fra en begrundelse, der involverer det gode. Definitionen af ”det gode” eller ”det gode liv” hos neutralister er generelt uklar (Sinopoli, 1993: 653; Sher, 1997: 37-44), men der lægges oftest vægt på, at sådanne begreber er blotte præferencer, at de er mere kontroversielle end overvejelser om retfærdighed, og at de ikke kan være universelle, dvs. deles af alle. Jeg skal ikke her diskutere den stort set irrelevante forestilling om neutralitet kaldet ”konsekvensmæssig neutralitet” (*neutrality of consequences/effect*), hvor idealet er, at staten er neutral i sine *konsekvenser* for borgerne.
5. Det er en efterhånden velkendt kritik af neutralisme, at distinktionen mellem det gode og det retfærdige er uforklaret, ikke eksisterende eller inhærent uklar, og/eller at den ikke kan legitimeres uden at falde tilbage på netop forestillinger om det gode liv,

- hvorfor distinktionen ikke kan bruges som et led i en ren, neutralistisk argumentation for neutralitet. Se blandt andre Wall (1998: 100); Raz (1986: 136f., 160f.); Neal (1997: 34ff.); Sher (1997: 37-44).
6. Et eksempel er Larmore (1987), medens Ackerman synes at give udtryk for noget lignende i (1980: 359; se dog også p. 387).
 7. Jeg låner her fra Raz' begreb om *exclusionary rules* (se for eksempel Raz, 1989: 1231).
 8. I denne sammenhæng kan vi definere perfektionisme som den doktrin, at det er legitimt at begrunde politikker ud fra overvejelser om det gode.
 9. Der er ikke noget *begrebsmæssigt* til hinder for, at en *begrænset* neutralist kunne sige, at A ikke skal gælde for eksempel kulturpolitikken, fordi N ikke skal gælde kulturpolitikken.
 10. Begrundet politisk handlen i kulturlivets indhold er essentielt non-neutralt: Enhver vurdering af sådant *indhold* vil involvere stillingtagen til kvalitet og andre evalueringer der involverer det gode (liv).
 11. En ved første blik anden model antydes af Kymlicka (1989b): Her er ideen, at staten indirekte sponsorer aktiviteter i den kulturelle sfære ved at give skattefradrag (på den ene eller anden facon) til brugere etc. Hermed kunne det se ud, som om det administrerende organ i civilsamfundet falder bort. Men til syvende og sidst er dette forslag ikke væsensforskelligt fra den model, der tales om her, for der må være et eller andet organ, der vurderer præcist, *hvad* der skal tælle som "en aktivitet i den kulturelle sfære". Er dette organ under staten, kompromitteres N. Er dette organ i civilsamfundet, er modellen ikke væsensforskellig fra Dworkins forslag.
 12. Jeg har givet en lidt anden, men overlappende fremstilling af disse problemer i Nielsen (2002).
 13. Jeg skylder en anonym referee på *Politica* dette forslag.
 14. "[A]esthetic judgment is necessarily evaluative and in a way that cuts very deeply to conceptions of a valuable life", Sinopoli (1993: 649, se også 648f.).
 15. Dette er selvfølgelig et generelt problem med A i det hele taget og kan vel løses, *givet staten ikke er underlagt N*. Dette skyldes, at N forbyder staten at begrunde i begreber om det gode; men hvis staten på et tidspunkt vil stoppe støtten til den kulturelle sfære eller ændre det administrerende organs sammensætning eller på andre måder handle, fordi støtten administreres forkert, må staten *allerede* have visse kvalitative ideer om, hvem eller hvad der er støtteværdigt i den kulturelle sfære, hvilket er svært foreneligt med N.
 16. Kymlicka medgiver, at brugen af ikke-statslige fora under N til den specifikke fordeling af kulturstøtte ikke nødvendigvis sikrer, at vi realiserer målet for en liberal kulturpolitik: "A culture which supports self-determination requires a mix of both exposure and connection to existing practices, and also distance and dissent from them. Liberal neutrality *may* provide that mix, but that is not obviously true, and it may be true *only in some times and places*" (Kymlicka, 1990: 223, min kursivering).
 17. For dette og relaterede spørgsmål til begrænset neutralitet, se Nielsen (2005).
 18. Det skal dog siges, at Larmores forbehold over for muligheden af at eftersætte en principiel version af N i nogen grad lægger op til en sådan læsning (se Larmore, 1987: 67f.).

Litteratur

- Ackerman, Bruce (1980). *Social Justice in the Liberal State*, New Haven: Yale University Press.
- Dworkin, Ronald (1985a). "Liberalism", pp. 181-204 in Ronald Dworkin, *A Matter of Principle*, Oxford: Oxford University Press.
- Dworkin, Ronald (1985b). "Can a Liberal State Support the Arts?", pp. 221-233 in Ronald Dworkin, *A Matter of Principle*, Oxford: Oxford University Press.

- Dworkin, Ronald (1986). *Laws Empire*, Oxford: Hart Publishing.
- Dworkin, Ronald (1995). "Foundations of Liberal Equality", pp. 190-306 in Stephen Darwall (ed.), *Equal Freedom (Selected Tanner Lectures on Human Values)*, Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Hillman-Chartand, Harry (1989). "The Arm's Length Principle and the Arts", pp.43-80, in Milton Cummings and J. Mark Davidson Schuster (eds.) (1989), *Who's to pay for the Arts*, New York, N.Y. : ACA Books
- Holmes, Stephen (1988). "Gag rules or the Politics of Omission", pp. 19-58 in Jon Elster and Rune Slagstad (eds.), *Constitutionalism and Democracy*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Jeppesen, Mia (2002). *Kulturen, kunsten og kronerne*, Viborg: Akademisk Fokus.
- Kymlicka, Will (1989a). *Liberalism, Community and Culture*, Oxford: Clarendon Press.
- Kymlicka, Will (1989b). "Liberal Individualism and Liberal Neutrality", *Ethics*, Vol. 99, No. 4, pp. 883-905.
- Kymlicka, Will (1990). *Contemporary Political Philosophy*, Oxford: Clarendon Press.
- Larmore, Charles (1987). *Patterns of Moral Complexity*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Larmore, Charles (1990). "Political Liberalism", *Political Theory*, Vol. 18, No. 3, pp. 339-360.
- Macedo, Stephen (1990). "The Politics of Justification", *Political Theory*, Vol. 18, No. 2, pp. 280-304.
- Mason, Andrew (1990). "Autonomy, Liberalism and State Neutrality", *The Philosophical Quarterly*, Vol. 40, No. 161, pp. 433-452.
- Mulhall, Steven and Adam Swift (1992). *Liberals and Communitarians*, 2nd ed., Oxford: Blackwell Publishers.
- Neal, Patrick (1997). *Liberalism and its Discontents*, London: Macmillan.
- Nielsen, Morten Ebbe Juul (2002). "Liberalism, Neutrality, and Civil Society", *Danish Yearbook of Philosophy*, Vol. 37, pp. 57-74.
- Nielsen, Morten Ebbe Juul (2003). "Perfektionistisk Liberalisme", *Økonomi og Politik*, 76. årgang, nr. 2, pp. 38-44.
- Nielsen, Morten Ebbe Juul (2005). "Limited Neutrality", *Sats* pp. 110-128 Vol. 6, No 1.
- Rawls, John (1971) *A Theory of Justice*, Oxford: Oxford University Press)
- Rawls, John (1993). *Political Liberalism*, New York: Columbia University Press.
- Raz, Joseph (1986). *The Morality of Freedom*, Oxford: Oxford University Press.
- Raz, Joseph (1989). "Facing up", *Southern California Law Review*, Vol. 62, pp. 1153-1235.
- Sher, George (1997). *Beyond Neutrality*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Sinopoli, Richard (1993). "Liberalism and Contested Conceptions of the Good", *The Journal of Politics*, Vol. 55, No. 3, pp. 644-663.
- Wall, Stephen (1998). *Liberalism, Perfectionism and Restraint*, Cambridge: Cambridge University Press.